
A HOLOKAUSZT BUDAPESTEN

A TÚLÉLŐK DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI ÉS ÁLTALÁNOS TAPASZTALATAI

TARTALOM

Bevezetés.....	3
Sorstípusok.....	4
Demográfiai adatok.....	5
Nem.....	5
Életkor	5
Foglalkozás	7
Születési és lakóhely	9
Általános tapasztalatok	12
Információ a náci végső megoldásról	12
Tapasztalt veszteségek	12
Feljelentések	13
Magyar csendőrök és magyar SS-ek.....	13

BEVEZETÉS

1945 kora nyarától kezdve a hazatérő deportáltak egy része a DEGOB (Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság) által vezetett szeretetotthonokban a DEGOB munkatársaink közreműködésével felvett jegyzőkönyvekben számolt be a megelőző hónapok megpróbáltatásairól. A jegyzőkönyvvezetők munkáját segítette és a dokumentumcsoport tartalmi egységének létrehozását célozta az a kérdéssor, amelyet fokozatosan alakítottak ki. Általában nem tették fel az összes kérdést, mivel a kérdéssor 14 gépelt oldal terjedelmű, a jegyzőkönyvek pedig általában 2–4 oldalasak.

A kérdőívet tizenkét kérdéscsoportra osztották. Ezek a következők voltak:

1. Személyi adatok
2. A zsidóság helyzete a deportált személy lakhelyén
3. A gettóba tömörítés és előzményei
4. A deportálás
5. A megérkezés
6. Az első deportációs állomás. Szervezet és lágerélet.
7. Az Arbeitslager (munkatábor). Szervezet és lágerélet.
8. Az evakuálás
9. Az evakuálás után következő állomások
10. A felszabadulás
11. Lágerélet a felszabadulás után
12. Az út hazafelé

A DEGOB és a Dokumentációs Osztály tevékenysége nyomán tehát több ezer olyan visszaemlékezés áll a rendelkezésünkre, amelyeket a hazatérő deportáltak közvetlenül az események után mondtak jegyzőkönyvbe.¹

---

¹ Forrás: <http://degob.hu/index.php?showarticle=1>.

SORSTÍPUSOK

A DEGOB jegyzőkönyvek elemzésekor négyféle sorstípust különböztettünk meg: auschwitzi deportált, munkaszolgálatos, budapesti zsidó és egyéb. Közismert, hogy 1944-ben Budapest lényegesen kisebb volt, mint most. Az akkori Budapest területén élő zsidókat az ország többi zsidó lakójával ellentétben nem deportálták Auschwitzba. Jelen tanulmányban velük foglalkozunk: összesen 349 jegyzőkönyvről és bennük 452 személyről van szó.

1. TÁBLÁZAT: NYILATKOZÓK SZÁMA JEGYZŐKÖNYVENKÉNT²

	elemszám	%
1 személy	282	80,8
2 személy	49	14,0
3 személy	10	2,9
4 személy	3	0,9
5 személy	2	0,6
6 személy	2	0,6
8 személy	1	0,3
Összesen	349	100,0

Az adatbázis nem tekinthető az ilyen sorsú zsidók mintájának, mivel nem tudjuk, hogy a teljes sokaságból milyen módon „képződött”, vagyis kik azok, akikkel jegyzőkönyv készült. Ezért az elemzés során a jegyzőkönyvek összességére mindvégig teljes sokaságként fogunk utalni. Mindazonáltal a jegyzőkönyvek nagy elemszáma mindenképpen releváns következtetések levonását teszi lehetővé.

Az adatok értelmezése során egy fontos dolgot nem lehet figyelmen kívül hagyni. Az elemzés során a legtöbb esetben nem tudunk különbséget tenni aközött, hogy valami a nyilatkozóval nem történt meg vagy csak nem tesz róla említést.

---

² Ide csak azokat a nyilatkozókat számítjuk, akik ebbe a sorstípusba tartoznak.

DEMOGRÁFIAI ADATOK

NEM

Abudapesti sorstípusba tartozó nyilatkozókközel háromnegyede nő és egynegyede férfi.

2. TÁBLÁZAT: NEM SZERINTI MEGOSZLÁS

	elemszám	%
Férfi	121	26,8
Nő	331	73,2
Összesen	452	100,0

ÉLETKOR³

A budapesti sortípushoz tartozók átlagéletkora 32 év, valamivel több mint egyharmaduk (35%) a 16–25 éves korosztályból kerül ki. Jelentős arányban találunk még 26–35 (28%), illetve 36–45 éveseket (22%).

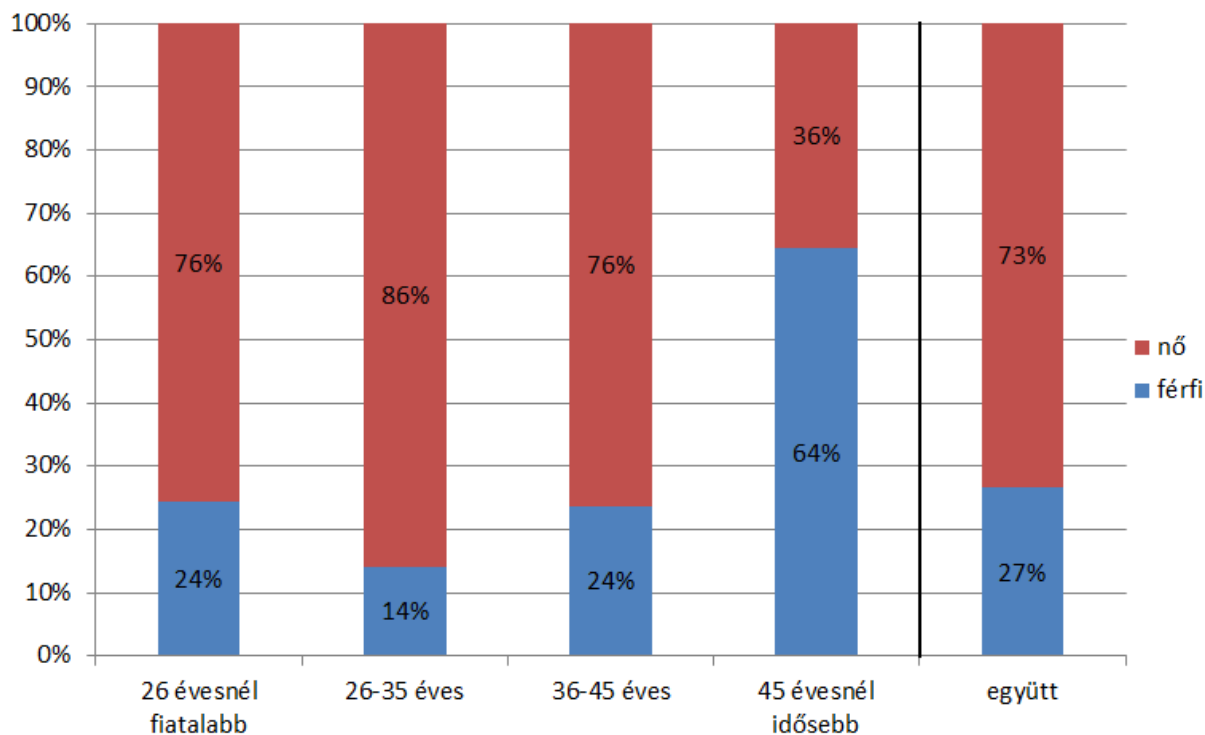
3. TÁBLÁZAT: ÉLETKORI CSOPORTOK SZERINTI MEGOSZLÁS

	elemszám	%
16 évesnél fiatalabb	4	0,9
16–25 éves	160	35,4
26–35 éves	127	28,1
36–45 éves	97	21,5
46–55 éves	47	10,4
55 évesnél idősebb	12	2,7
Adathiány	5	1,1
Összesen	349	100,0

³ A jegyzőkönyvekben a születési év került rögzítésre. Az életkor megállapításakor az 1945-ös évet tekintettük referenciaévnak, tehát az alább közölt életkorok az adatbázisban szereplők 1945-ös életkorát jelentik.

Az alábbi ábrán jól látszik, hogy az egyes korosztályok nemek szerinti megoszlása eltér egymástól. A 26–35 éves korosztályban a mintabeli 73 százalékhoz képest 86, míg a 45 évesnél idősebbek között csak 36 százalék a nők aránya.

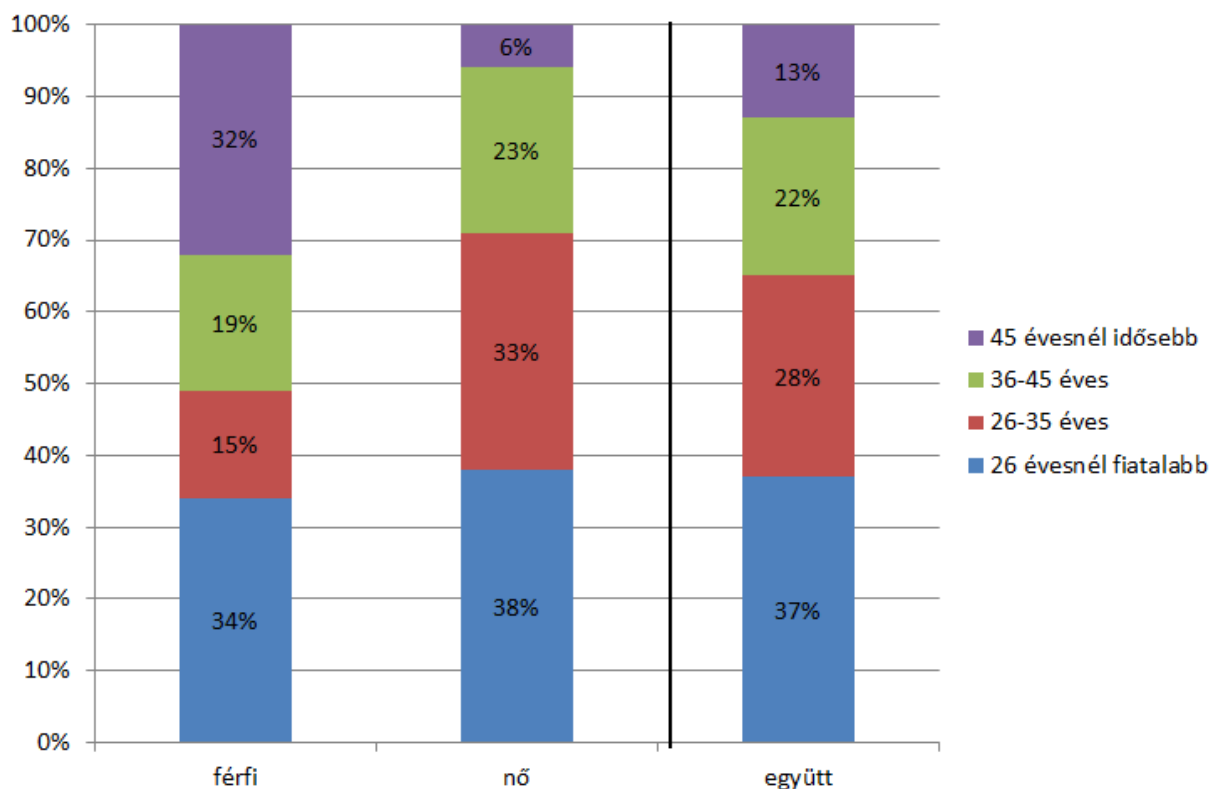
1. ÁBRA: ÉLETKORI CSOPORTOK NEMEK SZERINTI MEGOSZLÁSA⁴

A fenti összefüggést az alábbi ábrán úgy mutatjuk be, hogy férfiakon és nőknél belül vizsgáljuk az egyes életkori csoportok arányát.

⁴ Egyes csoportokat az alacsony elemszámára való tekintettel a további elemzéshez összevontunk.

2. ÁBRA: NEMEK ÉLETKORI CSOPORTOK SZERINTI MEGOSZLÁSA

FOGLALKOZÁS

A jegyzőkönyvekben rögzített foglalkozások nem voltak alkalmasak arra, hogy azokat szigorúan az 1941-es népszámlálás alapján soroljuk be. A foglalkozási csoportokat a hatályos FEOR (Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere) alapján alakítottuk ki úgy, hogy azt a vizsgált korhoz igazítottuk. A következő táblázat a foglalkozási főcsoportok szerinti megoszlást mutatja, azonban leírásunkban kitérünk az ezen kategóriákon belüli csoportok megoszlására is.

4. TÁBLÁZAT: FOGLALKOZÁSI FŐCSOPORTOK SZERINTI MEGOSZLÁS

	elemszám	%
Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozások	1	0,2
Ipari és építőipari foglalkozások	160	35,4
Szolgáltatási jellegű foglalkozások	53	11,7
Gépkezelők, járművezetők	1	0,2
Hivatalnokok és magántisztviselők⁵	45	10,0
Más értelmiségiek	39	8,6
Tanulók	32	7,1
Ipari tanulók, segédek	10	2,2
Háztartási alkalmazottak	4	0,9
Háztartásbeli	92	20,4
Egyéb inaktív	3	0,6
Adathiány	12	2,7
Összesen	452	100,0

A kartonokon szereplők 35 százaléka valamilyen ipari foglalkozást űzött. Az ipari foglalkozásúak kategóriáján belül a jegyzőkönyvekben szereplőknél kiemelkedik a könnyűipari foglalkozásúak aránya, akik az összes vizsgált személy 27 százalékát teszik ki.⁶Az ipari főcsoportban találhatóak ezen kívül a kézműipari⁷ (3%)⁸, a vas- és fémipari⁹(2%) foglalkozásúak, valamint azok is, akiknek foglalkozásként csak annyi volt megjelölve, hogy munkások (2%).

Magasnak mondható a szolgáltatási jellegű tevékenységet folytatók aránya (12%). Ennek a kategóriának a felét a kereskedelemben foglalkoztatottak teszik ki. A nyilatkozók egytizede volt hivatalnok, illetve magántisztviselő. A más értelmiségiek, akik a nyilatkozók 9 százalékát teszik ki, leginkább az orvosok és a mérnökök közül kerülnek ki.

⁵ Az elemzés során ezt a kifejezést használjuk, azonban a kor viszonyait ismerve szem előtt kell tartani, hogy az érintett személyek elsősorban többsége magántisztviselő volt.

⁶ Például: könyvkötő, nyomdász, szabó(nő), takács, varrónő.

⁷ Például: háziipari tevékenységet folytatók, műhímző, szövő(nő).

⁸ Zárójelben a teljes sokaságbeli arányt közöljük.

⁹ Például: autószerelő, lakatos, műszerész.

A nyilatkozók 20 százaléka háztartásbeli, ami a nemi megoszlást tekintve némileg meglepő. A budapesti sortípushoz tartozó nők csupán 28 százaléka tartozott ebbe a kategóriába. A nyilatkozók 7 százaléka tanuló, 2 százaléka ipari tanuló volt.

SZÜLETÉSI ÉS LAKÓHELY

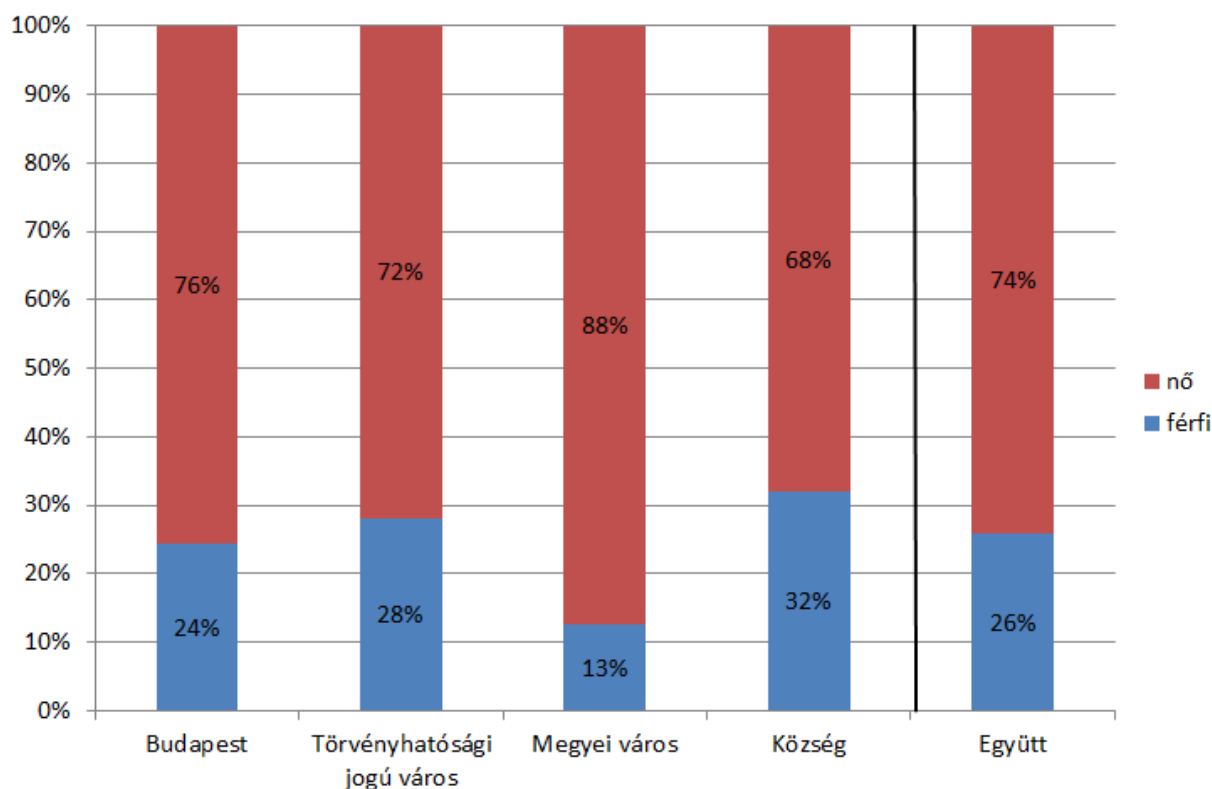
A születési helyet a településtípus szerint rögzítettük. A budapesti sorstípusba tartozók fele (51%) volt budapesti születésű. 26 százalékuk községekből, 8 százalékuk megyei városokból és 7 százalékuk törvényhatósági jogú városokból származott.

5. TÁBLÁZAT: SZÜLETÉSI HELY TELEPÜLÉSTÍPUS SZERINTI MEGOSZLÁSA

	elemszám	%
Budapest	229	50,7
Törvényhatósági jogú város	32	7,1
Megyei város	40	8,8
Község	119	26,3
Külföld	8	1,8
Adathiány	24	5,3
Összesen	452	100,0

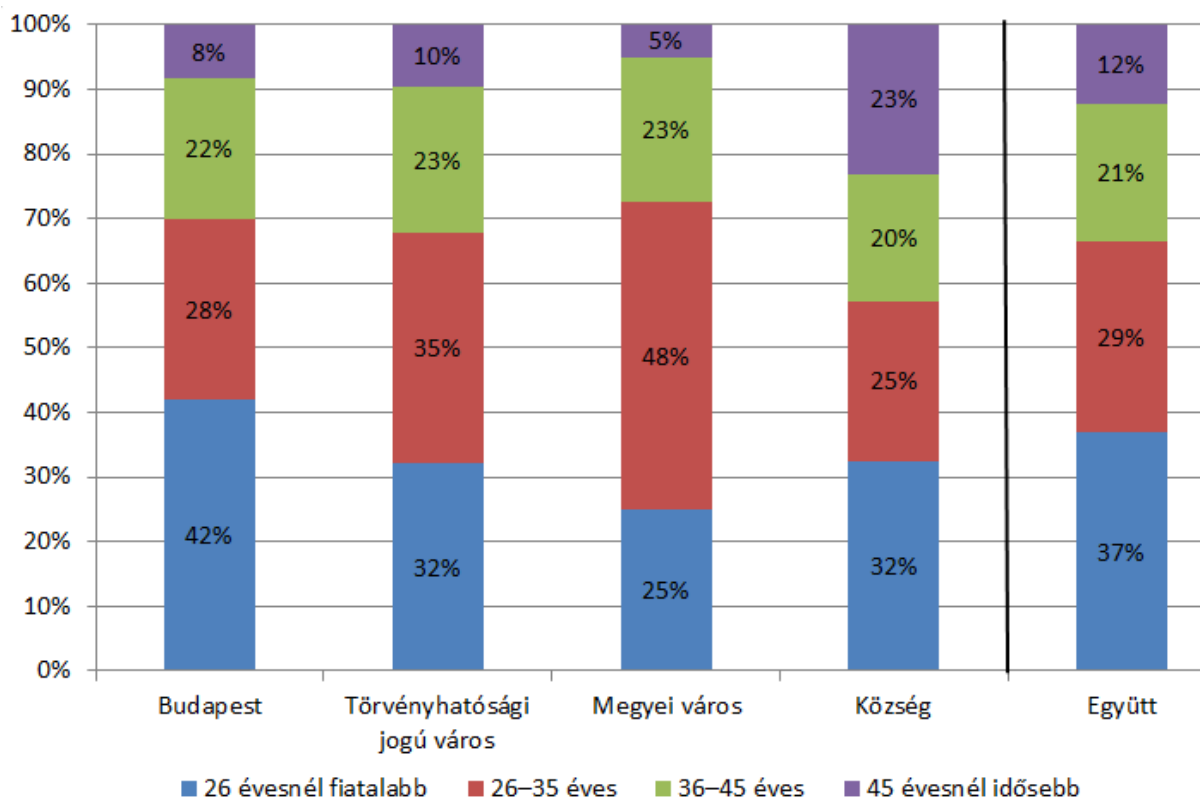
Az alábbi ábrán látható, hogy a megyei városokból származók között az összes nyilatkozóra jellemzőnél valamivel nagyobb arányban találunk férfiakat. A többi településtípusról származók nemi megoszlása átlagosnak mondható.

3. ÁBRA: SZÜLETÉSI HELY (TELEPÜLÉSTÍPUS) NEMEK SZERINTI MEGOSZLÁSA

A Budapesten születettek között felülreprezentáltak a legfiatalabb korosztályhoz tartozók. A megyei városok esetében ugyanez mondható el a 26–35 éves korosztályról. A községben születettek körében a legidősebb korosztály tagjai képviseltetik magukat az összes nyilatkozóra jellemzőnél nagyobb arányban. Ezek az összefüggések azzal magyarázhatóak, hogy a történelmi idő előre haladtával nőtt a városlakó zsidók aránya.

4. ÁBRA: SZÜLETÉSI HELY (TELEPÜLÉSTÍPUS) KORCSOPORTOK SZERINTI MEGOSZLÁSA

A sortípusból következően a nyilatkozók szinte mindegyike budapesti lakos volt. Négyen voltak olyanok, akik valamilyen más településen éltek.

ÁLTALÁNOS TAPASZTALATOK

INFORMÁCIÓ A NÁCI VÉGSŐ MEGOLDÁSRÓL

A budapesti sorstípusba tartozó nyilatkozók körülbelül egytizede (12%) tudott valamit a náci végső megoldásról. 5 százalék azok aránya, aki az Endlösung valamely konkrét eseményének szemtanúja volt és 6 százalék azoké, akik lényegében tudták, hogy mi vár a zsidókra.

6. TÁBLÁZAT: MIT TUDOTT A NÁCI VÉGSŐ MEGOLDÁSRÓL, AZ ENDLÖSUNGRÓL

	elemszám	%
Nem tudta/nem említi	399	88,3
Pletykákat, rémhíreket hallott	5	1,1
Találkozott valamilyen atrocitás túlélőjével	1	0,2
Az Endlösung valamely konkrét eseményének szemtanúja volt	21	4,6
Lényegében tudta, hogy mi vár a zsidókra	26	5,8
Összesen	452	100,0

Az alacsony elemszámok miatt a következtetésekkel óvatosan kell bánni, mégis az látszik, hogy a 45 évesnél idősebbek lényegesen kevésbé értesültek a végső megoldásról. Körükben csak 2 százalék azok aránya, akik valamilyen információval rendelkeztek erről. A különböző foglalkozási főcsoportokat vizsgálva elmondható, hogy a hivatalnokok, magántisztviselők (22%) és a tanulók, ipari tanulók (17%) az átlagnál jobban értesültek voltak ebben a kérdésben.

TAPASZTALT VESZTESÉGEK

A budapesti sorstípusba tartozó nyilatkozók közül tízen voltak olyanok, akik tudtak öngyilkosságokról a zsidók körében. Ezek közül kettőnek egy emberről, egynek néhányról, a többieknek sok ilyen esetről volt tudomásuk.

A kérdezettek 16 százaléka számolt be olyan esetről, amikor bármely magyar hatóság fellépésének, bánásmódjának, cselekményének halálos áldozata volt. Ezek legnagyobb része (93%) tudott mondani valamit arról, hogy ez hány embert érintett. Az ilyen eseteket ismerők 41 százaléka (30 fő) konkrét számot mondott, legnagyobb részük 10 alattit. Nyolc olyan megkérdezett volt, aki az ilyen halálos áldozatok számát 200 és 500 közé becsülte és 42 százalék volt azok aránya (31 fő), akik azt mondták, hogy sok ilyen esetről tudtak.

A különböző demográfiai csoportokba tartozó nyilatkozókat vizsgálva elmondható, hogy a nők lényegesen több ilyen esetről számoltak be. Körükben 19, míg a férfiak között 10 százalék volt az ilyen megkérdezettek aránya. Az életkori csoportok közül a legfiatalabb korosztályhoz tartozók körében találunk a legnagyobb arányban (20%) olyanokat, akik beszámoltak ilyen halálos áldozatokról. Ebből következik, hogy a tanulók, ipari tanulók körében szintén felülreprezentáltak (19%) az ilyen válaszadók. Ez mondható el még a szolgáltatásokkal foglalkozókról is (19%). Abból, hogy a nők körében tapasztalt magas arány ellenére a háztartásbeliek közötti átlagos mértékű ezen nyilatkozóknak aránya, az következik, hogy inkább a gazdaságilag aktív nők számoltak be ilyen esetekről.

FELJELENTÉSEK

A budapesti sorstípusba tartozó nyilatkozóknak csak a 3 százaléka (15 fő) számolt be olyan esetről, amikor zsidók sorsa azért fordult rosszabbra, mert magyar keresztények feljelentették őket. Ezek közül kilenc esetben civilek, két esetben pedig hivatalos személyek voltak a feljelentők.¹⁰

MAGYAR CSENDŐRÖK ÉS MAGYAR SS-EK

A megkérdezettek egyötöde találkozott magyar csendőrökkel a holokauszt során. Ezen nyilatkozóknak elvétve számoltak be pozitív tapasztalatokról. Ezek a passzív rezisztencia és az aktív cselekmény kategóriájába estek. A magyar csendőrökkel való találkozásról beszámolóknak egyharmadának semleges, 58 százalékának pedig negatív tapasztalata volt.

---

¹⁰ Négy esetben a feljelentő személyét a jegyzőkönyv alapján nem sikerült azonosítani.

7. TÁBLÁZAT: TALÁLKOZOTT-E MAGYAR CSENDŐRÖKKEL A HOLOKAUSZT SORÁN ÉS MILYEN
TAPASZTALATA VOLT VELÜK

	elemszám	%
Nem találkozott	276	80,5
Találkozott: pozitív tapasztalat	3	0,6
Találkozott: semleges tapasztalat	29	6,4
Találkozott: negatív tapasztalat	51	11,3
Találkozott: nem eldönthető, hogy milyen tapasztalat	5	1,2
Összesen	452	100,0

A férfiak lényegesen gyakrabban számoltak be arról, hogy találtak magyar csendőrökkel a holokauszt során. Körükben az ilyen nyilatkozók aránya 29, míg a nők körében csak 16 százalék. A különböző életkori csoportokat vizsgálva elmondható, hogy minél idősebb megkérdezettől van szó, annál nagyobb valószínűséggel számolt be ilyen tapasztalatról. A 26 évesnél fiatalabbak 13, a 26–35 évesek 19, a 36–45 évesek, illetve a 45 évesnél idősebbek 27-27 százaléka számolt be ilyen találkozásról. A foglalkozási főcsoportok tekintetében a nem hivatalnok értelmiségiek között kiemelkedő aránnyal találkoztunk: körükben 44 százalék azok aránya, akinek volt dolga magyar csendőrrel a holokauszt alatt.

Az 51 válaszadó közül, akik negatív tapasztalatokról számoltak be 19-en általános dolgokat mondtak. Olyanokat, mint hogy kegyetlenek voltak, borzalmasan viselkedtek. 14-en említettek ütlegelést, verést, 11-en pedig rablást, lopást, zsarolást. Két olyan nyilatkozó volt, aki konkrét gyilkosságot látott.

8. TÁBLÁZAT: MAGYAR CSENDŐRÖK ÁLTAL ELKÖVETETT CSELEKMÉNY TÍPUSA

	elemszám	%
Általánosságok	19	37,3
Verbális inzultus, zsidózás	3	5,9
Rablás, lopás, zsarolás	11	21,6
Ütlegelés, verés, pofozkodás	14	27,5
Módszeres kínzás, szadizmus	2	3,9
Gyilkosság	2	3,9
Összesen	51	100,0

A budapesti sorstípusba tartozó nyilatkozók közül 18-an számoltak be magyar származású vagy magyarul beszélő SS-ekkel való találkozásról. Ezek közül 15 esetben negatív tapasztalatról volt szó.